

„Kwacht” en „Kweb”

door Dr. A. VAN LOEY.

Dr. F. PRIMS, in de *Verlagen en Mededeelingen der Kon. Vlaamsche Academie* (Gent), 1940, blz. 578 v. (Nov.-Dec.), haalt, in een lange reeks Antwerpse toponiemen, de woorden *kwacht* en *kweb* aan. Het *Antwerpsch Idioticon* kent *kwacht*, *kwocht* „opeenhooping van mos en andere moerasplanten in een ven, die zoo dicht is dat het wiegelt wanneer men er op gaat”; *kweb* „moerassige plaats, die, met gras en mos overwassen, op vasten grond gelijk, maar waar men inzinkt als men er op gaat”.

PRIMS heeft *kwacht* in de Middeleeuwen niet teruggevonden, *kweb* wel. J. HELSEN (1) vermeldt : „ook de woorden *quebbe*, *quebt*, *kwacht* hebben oorspronkelijk deze beteekenis [sc. slijkachtige, nattige bodem] en worden in de Kempen meest gegeven aan moerassige plaatsen die, met gras begroeid, op vasten grond gelijken, maar waar men inzinkt als men er over loopt”.

Een woord *kweb* komt in het Alg. Beschaafd N. niet meer voor (het W. N. T. vermeldt het als Kempisch), wel *kwab* „een weeke, lillende massa of klomp (bijv. vleesch, vet), gedeelten van de lever, longen; ook de kossem van rund; een soort visschen, en ook : weeke moerassige grond”.

(1) J. HELSEN, *Het plaatsnamenmateriaal in de Antwerpsche Kempen* (Med. uitg. Vl. Top. Ver., XIII, 1937, p. 22).

Deze drie woorden *kweb*, *kwacht*, *kwab* zijn natuurlijk aan elkaar verwant : hoe is juist de vraag.

Bewijsplaatsen uit de toponymie zijn er voor *kwacht* en *kwab* blijkbaar niet aan te treffen, wel voor een afleiding: *kwebt* : 1368 te Gierle *Wouter Vekemans opte quebt* (PRIMS, a. w., p. 579); 1417 te Turnhout *Gheert Voeghs opt ossengoer, opte qubt ende opten hoghen driesch* (ib., 579); 1368 te Turnhout *opte quebt* (1).

Een *kweb(t)* is dus, leert PRIMS, een verlaten grond, behoort tot het domein, en wanneer het benuttigd werd, hief de rentmeester der domeinen er een cijns op. Meer bewijsplaatsen heb ik niet ontdekt.

Intussen komt in de Kempische cijnsboeken een ander woord voor dat erg op *kwacht* lijkt, blijkbaar een gelijkwaardige betekenis heeft en dat door PRIMS zelfs met *kwacht* vereenzelvigd wordt, nl. *kwaast*. Zo lezen we : eerste helft der 16de eeuw te Retie *Jan Mertens hout te leene by coope van Mathysen van Herck een seylyijt beemps gheheeten de cleyne quaeste* (PRIMS, o. c., p. 615); *een beempt ghelegghen in de quaesten* (p. 616); *een half zeylyijt beempts ghelegghen in de quaesten* (p. 617). J. VAN GORP, te Turnhout, vermeldt voor 1368 ook *die quaest, opte quaest, eusel aen die quaest, op goedens quaest* (o. c., p. 87).

Ik geloof, dat we *quaest* nog elders in Limburg aantreffen : 1389 *een stuk gheten Quees*, 1414 *bi den Queest*, 1714 *achter de Quest, in 't Quist achter bergh* (2).

PRIMS (a. w., p. 579) oordeelt nog : *quebt* en *quaest* zijn wel synoniem, maar de *kweb* is rotter dan de *kwacht*. *Kwacht* brengt PRIMS in verband met *quaeck* („in den zin van kwaken, kwakkelen [vgl. *quaecbert*]”) : „te Gierle in 1417 vernemen we van de *quaecstrate*, de *quaecryt*, de

(1) J. VAN GORP, *Plaatsnamen te Turnhout*. Leuven, 1934, p. 87.

(2) E. ULRIX en J. PAQUAY, *Zuidlimburgsche Plaatsnamen*. Leuven-Brussel, 1932, p. 10, n° 2, pltsn. n° 61, onder Berg.

quaesche ryt”. En *kwaast* is „een oudere vorm van ons woord *kwacht*”.

Het taalkundig verband onder deze woorden moet echter duidelijker aangetoond worden. Die woorden staan niet alleen, maar we moeten onderscheiden : a) *kwab*, *kwacht*, *kwebbe* ; b) *kwaast* ; c) *kwaak*.

A. — *kwab*, *kwacht*, *kwebbe*.

Het mndd. kent *quobbe* (*quebbe*, *quabbe*) „alles wat bij het tasten week en zeer elastisch voorkomt ; de kossem van rund” ; ook inz. „sumpfiges und unfestes Erdreich” (SCHILLER und LÜBBEN, *Mndd. Wtb.*, III, 409) ; *quobbete* n. = *quebbe* (*ib.*, III, 401) ; *quebbete* „quobbe, Sumpf. Dobben” (*ib.*, III, 399).

Ook GRIMM, *D. W.*, VII, 2334 (M. v. LEXER, 1889) vermeldt nd. *quebbe* f. „ein mooriger, mit wasser gesättigter boden, der unter den fuszritten erzittert (quabbelt) und sich einbiegt”, en haalt nog uit DÄHNERT (= *Plattd. Wb. nach der alten Pommerschen u. Rügischen Mundart*) het adj. *qwebbig* „sumpfig” aan ; *gequebbe* (IV, 3541) „moorboden der bei jedem tritte zittert”.

Daarenboven moeten we in het mndd. nog wijzen op *quabel*, *quabbel* „dicke Flüssigkeit, Schlamm, s. quobbe” en *quabeldrank* „das Tränken, Eintauchen in Schlamm” (1).

In het Engels hebben we : n. eng. *quab* „moeras” (sedert de 16de eeuw „a marshy spot, a bog” (*N. E. D.*, VIII, 1, p. 2) ; *Quob*, een plaatsnaam in Titchfield : 1198 *La Quabbe* „marshy place or bog” (2). Zover over *kwab*, *kwebbe* „moeras”.

(1) Dit herinnert aan een soortgelijke samenstelling in het mnl., maar met een ander woord : *wapeldrenken*.

(2) E. EKWALL, *The Concise Oxford Dict. of Engl. Place-names.* Oxford, 1936, p. 359 v.

Er bestaan echter nog andere betekenissen van deze woorden, en andere verwante werkwoorden. *Kwab* in het ndl. betekent nog „halskwab, kossem”, ook „pad, kikvors”; „zekere vissen, bv. puitaal”.

Het ijsl. heeft *kvap*, *kvapi* „gelei”; het noorw. dial. *kvabb*, (*s*)*kvap* „breiartige schleimige Masse”, en de werkwoorden: noorw. dial. *kvapa* „eine Flüssigkeit aussenden”, zw. dial. *kvabba* „zittern, vor Feuchtigkeit quatschen”, d. dial. *kvappe*, *kvabe* „eine breiartige Masse aussenden”; ndd. *quabbeln* „vor Feuchtigkeit zittern” (1).

Vgl. hd. *quappeln*, *quabbeln* „zitternd, schlotternd sich bewegen, wabbeln, schwappeln (Schlesien, Schwaben)” (*D. W.*, VII, 2315); *quappel* m., mnd. *quabbel* „dicke Flüssigkeit, Schlamm » (SCHILLER-LÜBBEN, III, 394); te Keulen *quabbel* „fettklumpen”; te Leipzig *quabbelbauch* „hängebauch, schmerbauch” (*D. W.*, VII, 2315). Vgl. Westvl. *quabbel* „vetklomp, kropgezwel”.

In het eng. : *to quave*, *to quaver*, m. eng. 13de-15de eeuw *quave*, 12de eeuw *cwariien*, wat een ags. **cwafian* onderstelt (*N. E. D.*, VIII, 1, s. v. *quave*; F. KLUGE-F. LUTZ, *Engl. Etymology*, London, 1899), m. eng. *quappe* (F. H. STRATMANN, *A Dict. of the Old Engl. Language*, 1873, p. 392) „palpitare”; n. eng. *to quap* (*N. E. D.*, VIII, 1).

Het verband van *quappe* „kikvors, slijmerige massa, moeras” met het ww. *quabbeln* en het adj. *quabbelig* werd reeds ingezien door O. WEISE in *ZfdW.*, 5, 251, in 1903-04.

Ook FRANCK-VAN WIJK ziet verband tussen al die woorden en klimt op tot een basis **g^oobh-* „lillende beweging van een slijmerige massa”.

Eindelijk wordt dezelfde familie ook opgesteld door

(1) H. S. FALK en A. TORP, *Norw.-Dän. Etym. Wtb.*, I. Heidelberg, 1910, p. 599.

WALDE-POKORNY (*Vergl. Wtb. der Idg. Sprachen*, I, 674) : *g^wēb(h)- „schleimig, schwabbelig, Quappe, Kröte”.

Er dient echter op gelet te worden dat we hebben *kwab*, *quappe* met *b* (resp. gegemineerde *bb*) en *p*; eng. *quave*, ndl. *kwacht* < **kwact* met *ḅ*.

Er zijn dus ndd., ndl. en eng. vormen met *b*, *ḅ* en *p*, alsook scand. (d. *kvappe*, noorw. *qvapa*).

FRANCK-VAN WIJK tekende, voor de afwisseling *bb* : *pp*, aan : „bij onomatop. gevoelde formatie geen nadere verklaring”. Daarmee is hij dichter bij de waarheid dan WALDE-POKORNY die een basis met *b(h)* opstelt : *g^wēb(h)-.

FRANCK-VAN WIJK volgt zeker de oplossing van O. WEISE (*Zfdw.*, 5, 251) : „für onomatopoetische Bildung die bei Bewegungserscheinungen sehr häufig ist (vgl. W. WUNDT, *Völkerpsych.*, I, S. 321 f.) spricht die Unsicherheit im Vokalismus und im Konsonantismus”.

Juist daar : in een psychologisch gemotiveerde intensivering van de consonant ligt de oorzaak van de geminatie van *b* tot *bb* en de verscherping van *bb* tot *pp*.

Op die expressieve geminatie werd weer met klem gewezen door WILH. WISSMANN (1) die de vroegere fonetische verklaring van H. OSTHOFF e. a. van *bb* uit Angleichung of assimilatie van *bñ* (resp. *bhn̄*) (2) en verscherping daarna door de wet van Grimm, verwerpt. Die geminatie komt voor in lalwoorden, vleinamen, diernamen, toenamen, intensiva en iterativa. Aan al deze woorden gezamenlijk ligt het principe der „Gefühlsbetontheit” ten grondslag : het sterke affect, dat er in opgesloten ligt, komt tot uitdrukking in de rekking resp. verscherping van de wortelsluitende consonant. WISSMANN haalt aldus een

(1) W. WISSMANN, *Nomina postverbalia in den altgermanischen Sprachen*. I. Göttingen, 1932, kap. 6.

(2) „Das Doppel-p ist aus **bhn̄*- entstanden” zeggen Falk en Torp s. v. *kvabbe*, I, 599.

lange reeks werkwoorden aan, bijv. ndl. *tokkelen*, *dubben*, *hikken*, *hobbelen*, *kloppen*, *lokken*, *rukken*, enz. Ons werkwoord *kwabbelen* hoort dan tot de groep der bewegingsnabootsende verba.

Ik zou dus uitgaan van een verbale basis met de klinker idg. *o*, germ. *a*; vandaar:

1° *ō*: ags. **cwafian*, m. eng. *quave*, later *quaver*;

met *t*-afleiding is *kwacht* (1);

met *ǫn* van een nomen postverbale **kwabō-* (vgl. l. *pugna* naar *pugnare*, enz.): **kwabbō-* > *kwebbe* (vgl. « mndd. *specke* „knüppeldamm” zu ahd. *spahho* „reisig”; an. *dyngja* „frauengemach, eig. grube, verwandt mit nhd. *dung*”) (2).

2° met expressieve geminatie *bb* (en *pp*) de andere vormen *kwabbel(en)* enz., en o. m. *kwab*, weer als nomen postverbale (van **kwabben*; vgl. **kwave*, **kwaaf* naar **kwaōian*, waaruit *kwacht*).

B. — kwaast.

Het is zeer moeilijk om er klaar in te zien. Het enige wat me op dit ogenblik als het aanneemlijkste voorkomt, is dat dit woord van dezelfde wortel is afgeleid, nl. met een *sti*-suffix. Wat ook de oorsprong van dit *sti*-suffix moge zijn, zeker is het, dat *-pi-*, *-di-*, *-ti-*, *-si-* met *-sti-* (en zelfs met *-i-*) afwisselen, „op eenigszins onsystematische wijze en ongelijke verdeling over de onderscheidene Germ. talen” (3). Zo kon *-sti-* met *-ti-*, na spirans, afwisselen

(1) Moeilijk is het uit te maken of *-t* plaatsaanduidend suffix is, zoals in *biest*, *roost*, *elst*, d. i. eig. collectief uit ouder *-itja* (MANSION, OGN 77), dan wel *-ipja*, of *-oth* etc. (OGN 79 v.), of nog *-ti-* of *-tu*-suffix. In ieder geval kunnen we vergelijken met *gracht* bij *graven*, *kracht* naast ags. *craftan* „vorderen, eisen” (FRANCK-V. WIJK 343; W.-P. I, 596).

(2) F. KLUGE, *Nom. Stammbildungslehre*, 3^e dr., §§ 81-82.

(3) G. VAN LANGENHOVE, *Linguistische Studiën*. I. Antwerpen, 1936, p. 80 v.

(ib., 84). VAN LANGENHOVE haalt aan : **haifti-* in on. *heift*, *heipt* „feud, deadly war”, mhd. *heifte* „stormweder” naast **haifsti-* : got. *haifsts* „strijd”; verder : **druhsti-* in ohd. *trust* „soldatentroep” nevens **druh-ti-* in got. *ga-drauhts* „soldaat”, ohd. *truht* „schaar, troep”.

Naast **kwaḥ-ti-* > *kwacht* zouden we dus mogen opstellen *kwaast* < **kwēḥ-sti-*, met ablaut. Vandaar ook umlaut in Limburgs *Queest*?

Het hinderlijke echter bij de verklaring van *quaest* is, dat we er de juiste betekenis niet van kennen. Volgens de boven aangehaalde bewijspplaatsen liggen er beemden in de *quaesten*, heet een beemd zelfs *quaest*. Het bijvoegsel *cley*n wijst er op, dat de *quaest* ook een zekere uitgestrektheid besloeg.

Daar komt verder nog de vorm *quaesten* voor. Natuurlijk kan dat een meervoud zijn, ofwel een afleiding met het bekende vrouwel. suffix *-ene*, *-ine*, zoals in *woestine*, *Wacken*, *Wetteren* enz. (1). Dan betekent het, in ieder geval, de plaats waar er *kwaasten* zijn. En daar er een cijns op geheven wordt, zullen we het wel als een synoniem van *kweb(t)* mogen beschouwen : verlaten grond.

Alles schijnt er dus op te wijzen, dat we te doen hebben met verlaten, vochtige bodem. Daarom kan *quaest* wel horen bij **kwaḥ-*, nl. **kwēḥ-sti-*.

Echter kan men nog een andere richting uit en aansluiten bij *kwaad*.

Ons woord *kwaad*, dat in de toponymie nog zo vaak voorkomt, heeft een *ā*, komt met ablaut *au* voor in ags. *cwēad* „vuil” (D. *Kot*), ook met ablaut nog in nnd. *quadder* „vuile vochtigheid, slijm”. Al deze vormen worden teruggebracht tot een wortel **g*ē[χ]-*, **g*ō[χ]-*, **g*au-*, met als grondbetekenis „mest, excrementen, vuil”. Daarbij is

(1) J. MANSION, *Oud-Gentsche Naamkunde*, p. 70 vv.

germ. *-d* uit Idg. *-dh* als uitbreiding op te vatten, zodat er in het Slavisch o. m. andere afleidingen voorkomen zonder het dentale determinatief (1). Dan zou *kwaast* een afleiding zijn met hetzelfde *-sti*-suffix? Dit zou weliswaar een zeer vermetele oplossing zijn, omdat die afleiding alleen staat en er van *quaest* geen analoge vormen in tenminste één ander Germ. of Idg. dialect voorkomen (2).

C. — quaeck.

De betekenis, evenals bij *quaest*, is niet zo duidelijk uit de teksten op te maken.

A. CARNOY (3), naar aanleiding van *Kwakenbeek*, vertaalt „r(uisseau) des hérons”. J. LINDEMANS (4) verwerpt deze etymologie, omdat : 1° het woord *kwak* met *ă* en niet met *ā* is ; 2° het woord *kwak* blijkbaar in het Vlaams onbekend is ; 3° de vogel in België uiterst zeldzaam is. Veeleer ziet hij er een oude dialectische bijvorm in van *wak* „vochtig”. Maar de wisseling *kw-* : *w-* wordt taalkundig door niets verantwoord.

Ik zou hierin zonder meer een synoniem willen zien van ons werkwoord **kwaven*, *kwabbelen* „trillen, lillen, slijmerig

(1) W. FTHR. V. D. OSTEN-SACKEN, *K. Z.* 44, 1911, 156.

(2) Leerrijk echter wat de afleidingen betreft en het gebruik van talrijke formantia, ook bijvormen die slechts in één taal zijn overgeleverd, is het voorbeeld van de wortel idg. **reydh-*, **roydh-*, **rudh-*, o. m. : met *-to-* of *-so-* : **rudh-to-* of **rudh-so-* Lat. *russus* ; met *-so-* : **roydh-so-* Osl. *rusb* ; met *-s-yo-* : **reydh-s-yo-*, **roydh-s-yo-* : Lit. *raūšvas* ; **rudh-s-yo-* : Lit. *rūšvas* ; met *-men-* : **rudh-men-* Ohd. *rotamo* „Röte” ; met *-s-men-* : **rudh-s-men-* : Ohd. *ros(a)mo* „aerugo, roest”, mhd. *rosem* „zomersproet”, — dat we misschien, tussen haakjes opgemerkt, weervinden, met een betekenis „roest” in Brussels *Orsendaal* d. i. roestachtige, ijzerhoudende grond? — met *-s-to-* : **rudh-s-to-* : Lit. *rūstas* „bruinachtig”, o. eng. *rust*, ohd. *rost*. Zie v. LANGENHOVE, o. c., p. 78.

(3) A. CARNOY, *Origine des noms de lieux des environs de Bruxelles*. Brussel (1927), p. 69.

(4) J. LINDEMANS en E. VANDER LINDEN, *Het Cijnsboek van Duyst*. Leuven-Brussel, 1931, p. 45.

zijn », nl. een basis *g^{eg}- „schudden” (W.-P., I, 671), vanwaar ags. *cwacian* „sidderen”, *cweccan* „draaien, zwingen, schudden”, Eng. *to quake*, waarbij KIL. *quack* „vlezige delen, vleesgezwel”, ndl. *kwakkelen* „beuzelen, sukkelen, niet doorvriezen”.

Het Eng. kent immers talrijke synoniemen, in de 16de en 17de eeuw, voor „a piece of wet and boggy ground, too soft to sustain the weight of men or the greater animals; a quaking bog”, nl. *qua-*, *quab-*, *quad-*, *quake*, *qual-*, *quave-*, *quawmire* (*N. E. D.*, VIII, 1, s. v. *quagmire*), en afzonderlijk ook *quab*, *quag* (*quagge*), *quaw*. Het *N. E. D.* legt naast elkaar *quake*, *quave*, *quap*, *quag* (s. v. *quake*).

Quag en *quagmire* bestaan nog in het A. B. Eng.; *to quake* mag gebruikt worden in toepassing op een onvaste moerassige grond. De verhouding *g* : *k* is dan misschien te verklaren als bij *kwab* : *kwap-*, hoewel er verschil is : nl. is de *a* van *quake* gerekt en is *k* dus niet uit een gegemineerde *k* of *gg*. In ieder geval mogen we, t. o. v. *quake*, een Nederl. **kwake* < **kwakô-* of **kwakôn-* onderstellen.

Besluit.

Er bestaan dus verschillende werkwoorden, die een beweging uitdrukken, bepaaldelijk die van een vloeistof, waarbij nog een iteratief aspect tot uiting kan komen. Aldus *kwabbelen*, waarvan niet te scheiden *wabbelen* (ndd. *wabbeln*, mndl. *wapel*, ofrie. *wapul* „moeras”), en met *sk*-anlaut : noors dial. *kvabb*, *skvabb*, *kvap* en *skvap* „breiartige masse”; zw. dial. *kvabb* en *skvabb* „etwas dickes und fettes”, *kvabba* en *skvabba* „feiste frau”, eng. *squab*, *squabbish* „kwabbelig”, verder hd. *schwabbern*, *schwappen*, ndl. *zwabberen*. Dan hebben we nog ndl. *kwakken*, *kwakkelen*; er naast *wakken* „gaan met knikkende

knieën", *waggelen* en mnl. nvl. *zwakken* „wankelen”, enz.(1). Hiermee echter rijst de vraag naar het verband van *kwacht*, *kweb* (ev. *kwaast*, *kwaak*) met andere woorden. Op deze vraag wens ik hier niet nader in te gaan.

(1) Over de anlaut *kw-* : *w-*, zie J. SCHRIJNEN : *Gutturaal-sigmati-
sche wisselvormen*. *Tijdschr. N. Taal- en Letterk.* Leiden, 23,
1904, pp. 81-98 ; 299-315, inz. p. 309 vv.
